

ANDEST

Kristjan Port, TLU
Olümpiaakadeemia 05.11.2010, Tartu

Nigel Kennedy

Öeldakse, et anne paistab välja. Eriti lapsepõlves. Bioloogiliste tunnuste ja eriliste saavutuste vahel märgatakse seoseid. Kuid veelgi sagedamini juhtub, et hilisem edu on trotsinud lapsepõlve keskpärasust. Miks?

Joshua Bell

1097 metrookülastaja jaoks jäi \$3.5 milj. viiulil virtuoosi mängitud Bach tähelepanuta. Miks? Kui nad ei oodanud metroos sellist väärtust, kas siis ette oodates pole ohtu olematut väärtuslikuks pidada? Näiteks ...

Aga minu laps on kindlalt andekas!

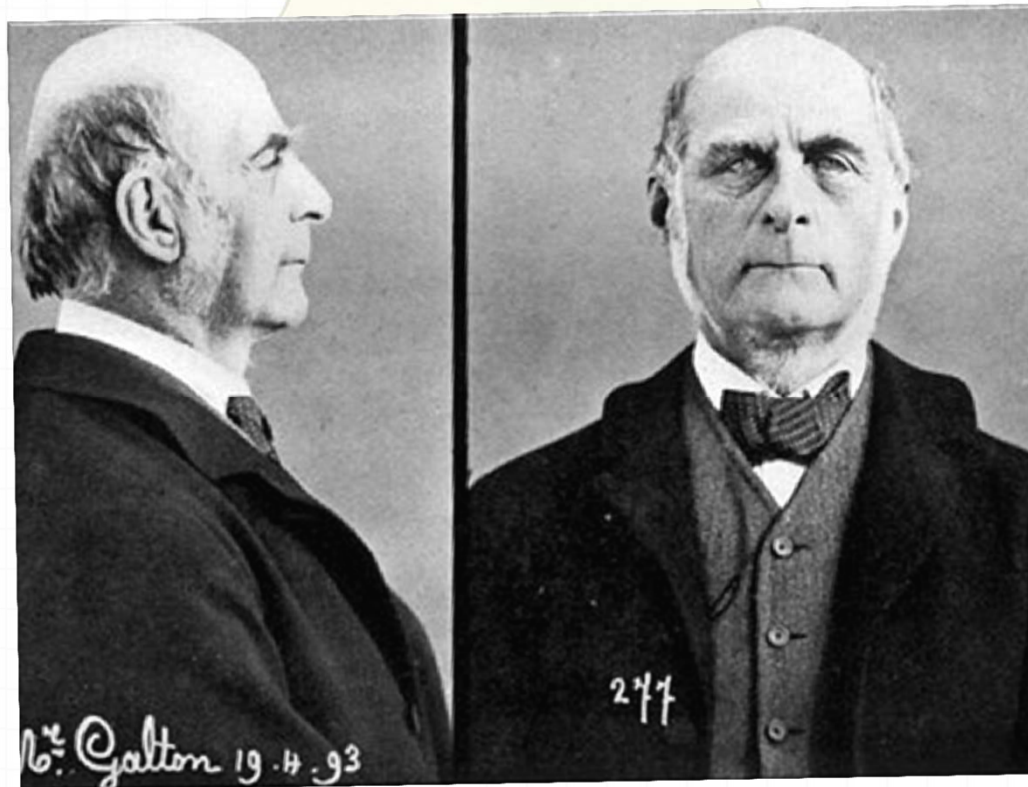
Picasso ... või järsku Magritte ... või Chagal ... ?

Peame andekust uurima, sest tegelikult kahtleme oma võimes seda märgata.

Kas mõned meist läksid puu otsa tagasi?

Ehk kas 7 milj. aasta eest ei jagunud neile geene, looduslikke eelduseid, annet või talenti? Või sattusid lihtsalt teistsugusesse keskkonda?

Sir Francis Galton

Märgates kurjategijate ja poetide välimustes süstemaatilist erinevust arendas F. Galton eugeenikat ning rakendas idee taha ka loodusliku valiku. Tema onupoeg oli Ch. Darwin. Aga ...

IQ loogika näide

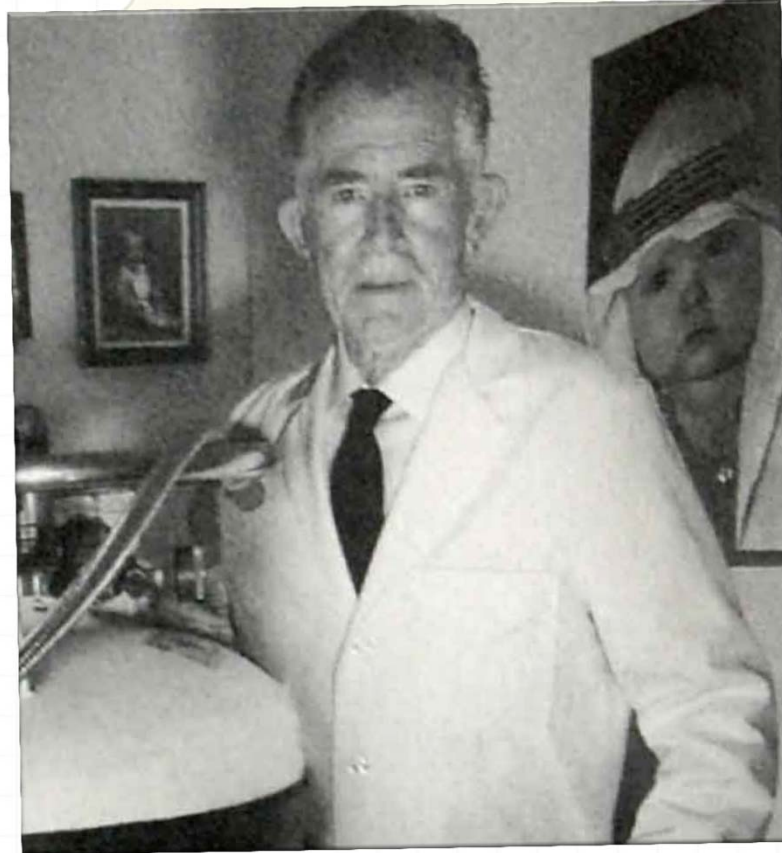
Intellekt
on
päritav

Kui midagi
on päritav,
siis see
peab olema
muutumatu,
püsiv

Järelikult
on
sotsiaalne
ebavõrdsus
paratamatu

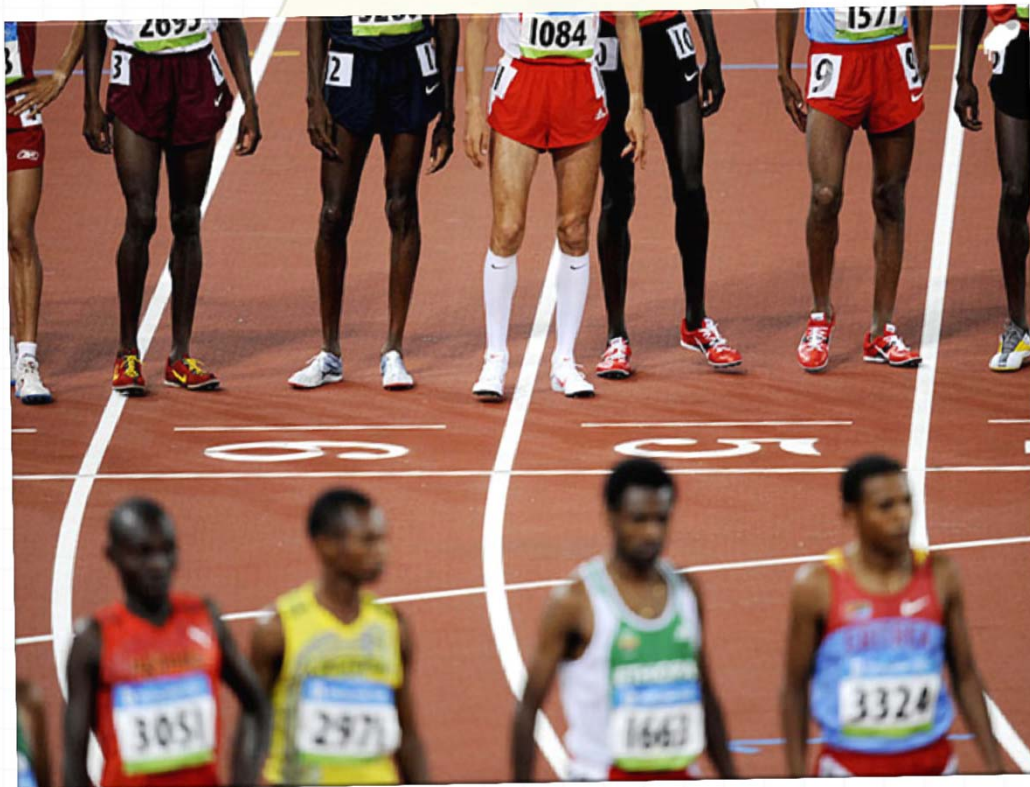
Mõnede inimeste
harimine on
ühiskondlike **varade**
raiskamine

Ainult teatud
ühiskond suudab
tuua ilmale teatud
tüüpi inimesi (s.t. on
arenenud ühiskondi
ja ... arenguks on vaja
valivalt sünnitada)

Repository for Germinal Choice

ehk „Nobelistide spermapank“, mille looja Robert Klark Graham lootis ühiskonda paremate geenide kunstliku valikuga parandada. 229 lapse seas puuduvad geeniused. On lihtsalt toredad inimesed, keda oma perre oodati.

„Looduslik eelis?“

Planeedil on mustanahalisi 12%, aga jooksude medalivõitjate seas?!
Jooksjate edu on ikkagi „lihtsam“ seletada geneetiliselt ...

Love (Liz McLellan)

Kas IQ on päritav? On küll!

Samuti pikkus ... kehaehitus ... ACE geen ... Alfa-aktiniin-3 ... PEPCK-C ...

Aga nii intellekt, edu elus kui spordis on üksikute geenide mõjutatud funktsioonidest oluliselt komplekssem nähtus. Vaata kasvõi tippsportlaste eripalgelisust – ühel napib ühte, teisel teist, aga tipus on nad ikkagi.

Talendi probleemid!

- o **Mida ikkagi tähendab talent?**
  - o Kas ta jõuab tulemuseni **KIIREMINI**?
  - o Kas ta jõuab tulemuseni **KERGEMA VAEVAGA**?
  - o Kas tema areng on **LIHTSAM**?
- o **Mis võimalus jääb lapsevanemale?**
  - o Sellele kes peab last andekaks?
  - o Sellele kes arvab, et tal anne puudub?
- o **Kas päritav tunnus tähendab ikka funktsiooni muutumatust?**
  - o Miks on maailma elanikkond pikemaks sirgunud, IQ tõusnud (Flynni efekt) jne
- o **Milliseid sotsiaalseid järeltusi põhjustab talendi otsimine?**

Hukatuslikud tagajärjed!

- o Miks peaks lapsevanem saatma oma võsu trenni kui ta arvab, et lapsel puuduvad „geneetilised“ eeldused?*
- o Miks peaks keegi alustajatest püüdlema täiuslikkuse poole kui ta teab, et põhimõtteliselt on tippsaavutused kättesaadavad ainult neile kellel on olemas „eriline anne“?*
- o Motivatsiooni kustutamiseks piisab kui harjutaja peab oma raske töö tulemuslikkust ebakindlaks sest kusagil treenib „temast andekam“*

Talendi käsitlemine pelgalt geneetilisena on väikesele riigi jaoks traagiline enesepiirang!

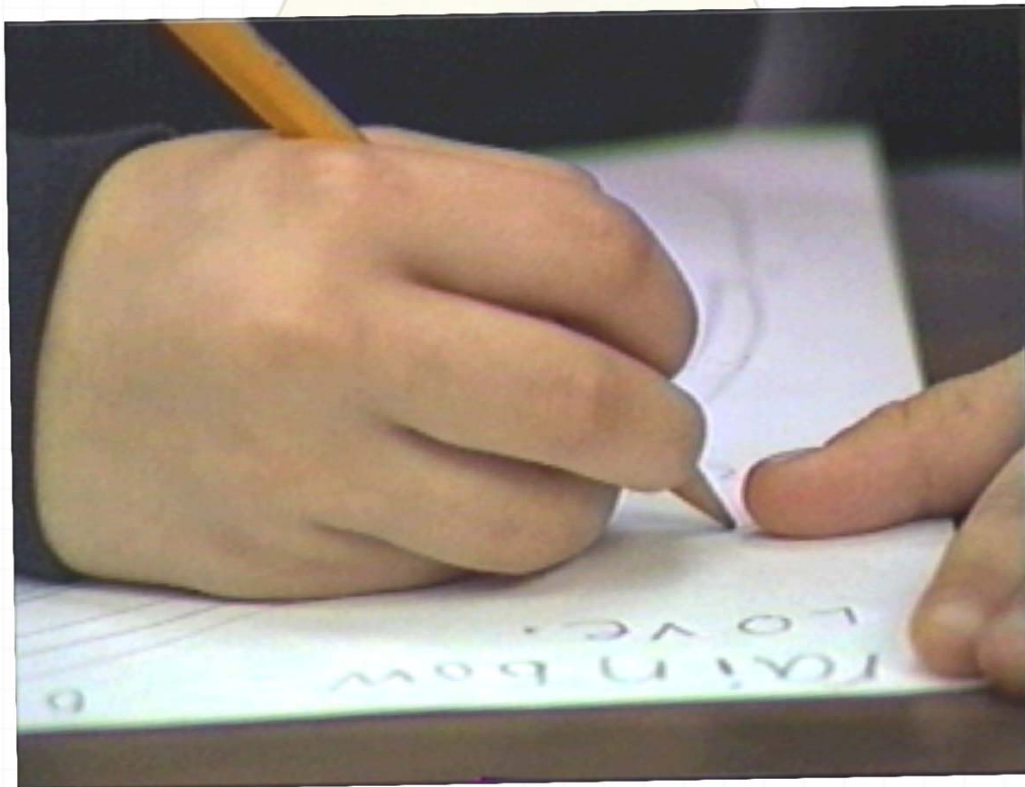
Selline arusaam aitab massiliselt käega lüüa ja otsida edu mujalt – näiteks **virtuaalsematest**, reaalsust ja „*establishment*“ trotsivas keskkondadest.

Arusaam, et meile on keelatud edu väljas pool seda, mida pole sünniga kaasa antud, ei baseeru tegelikel tõenditel, kuna need puuduvad!

Arvuti (kehaliselt võimeka) noore elus?

Kättesaadav 24/7, ei piira kehaline suutlikkus, et igaüks suudab harjutades olla edukas, pakub mitmekülgeid võimalusi oma headuse demonstreerimiseks, võrgustumine sünnitab ja toetab **gruppi kuuluvust**, mängude süžeed on varjatult kehaliselt väga aktiivsed

Andekas või töökas

Sul on hea hinne, sest oled andekas *versus* sul on hea hinne, sest oled tublisti pingutanud

Carol Dweck

Claudia M. Mueller, Carol S. Dweck, Praise for Intelligence Can Undermine Children's Motivation and Performance *Journal of Personality and Social Psychology*, Volume 75, Issue 1, July 1998, Pages 33-52

Mis motiveerib treenima?

- o Sisemised stiimulid nagu tahe, vajadus jmt?
- o Välised stiimulid (nagu keskkond, raha, tunnustus vmt)?
- o Kumbki ei ole motivatsiooni käivitajaks
- o Motivatsioon vajab käivitavat sündmust

Käivitab väike kuid tajutud eelis

Mis võib (kuid ei pea) käivitama seeria sündmuseid, mille tulemusel luuakse hiljem palju olulisemaid paremusi. Eelise olemus pole oluline! See võib olla varasem harjutamine, vanus, üldine kehaline tublidus, kiitus vmt. Alustamine on ülioluline samm: Usain Bolt oli kriketimängija, Veerpalu ujuja jne

Kogukonna suurus

- o Algaja tulemusi ei võrrelda erialaste tippsaavutustega
- o Võrdlusväärtuseks on harilikult samaealistest moodustuv võrdlusgrupp
- o Kõige sagedamini moodustub selline referentsrühm kohalikust lähikonnast
- o Probleemiks võib osutuda suure kogukonna liiga kõrge konkurents
  - o Näiteks suurlinn võrreldes väikese maakohaga
  - o Kui paikkonnas on vaid sadakond omaealist, läheb vaja vähemat eelist sisemise motivatsiooni käivitamiseks ja välise keskkonna tundlikkust sobivate väljakutsete ja võimaluste pakkumiseks
- o Tihti piisab isegi treeneri suuremast tähelepanust, et noor saavutab taseme, milles ta tunneb ennast mugavalt ka suurema referentsgrupi võrdluses
- o Einsteini, Stravinski ja mitme hilisema suurkuju biograafiatest selgub nende üllatavalt tagasihoidlik väikelinna või külakogukonna mõõdu stardikeskkond ([Gardner 1997](#))

Eestistki leiab arvukalt näiteid tööga tippu jõudnud sportlastest, kelle algus asub suhteliselt väikesearvulises kogukonnas:

Kanter, Veerpalu, Šmigun, Taaramäe, Salumäe, Uudmäe, Sellik, Pikkuus ...

Kui andekatena nad tundusid oma esimesele treenerile? Kui andekad oleksid nad paistnud suure linna konkurentsis?

Treening

Lihtsalt palju mängimisest/trenniskäimisest ei piisa!

Mis sunnib järjepidevalt töötama

väljaspool mugavustsooni?

Treeniv tsoon on „ahtake“

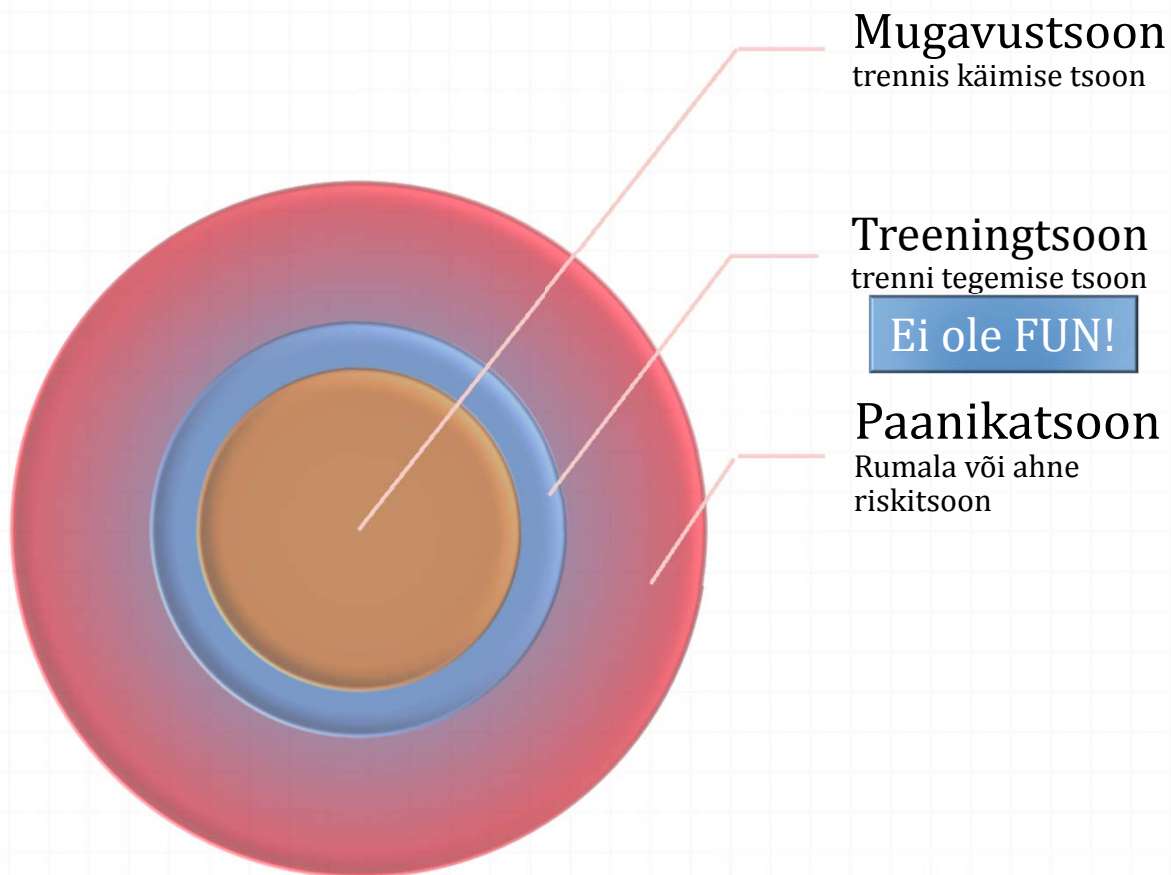
Treener

Tark vigade parandamise suhtes

Erakordne inimese juhtimise suhtes

Noortetreeneri ja tipu treeneri

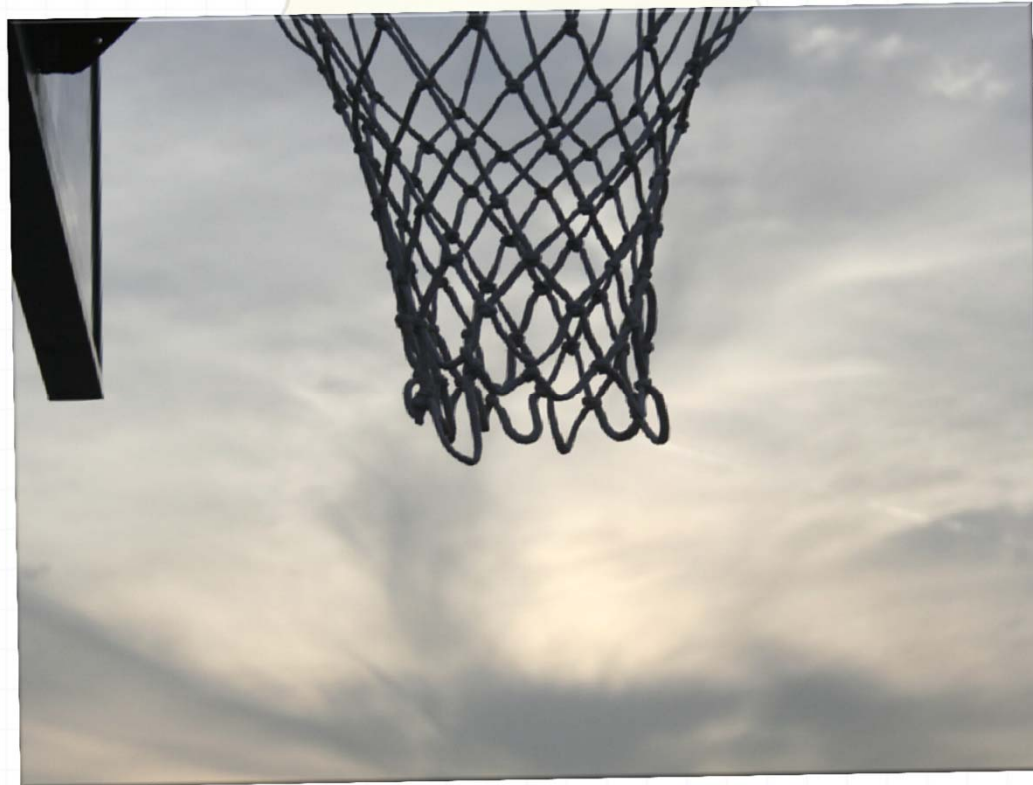
eesmärgid on erinevad

Mida on vaja?

Et saada andekaks!

- Erakordsete saavutuste jaoks on vaja õigeid valikuid ...
  - Sündmust, mis käivitab tegelemissoovi
  - Kodu, millest leidub tähelepanu, toetust ja aega
    - Sellist, mille toel saab harjutada
  - Treenerit / õpetajat, kes näeb vigu, kes õpetab, kes toidab motivatsiooni
  - Harjutamise keskkonda, mis kohaneb arenguga ja pakub jätkuvaid väljakutseid
- ... ja piisavat harjutamist (15 – 20h/nädalas x 10a)
- Eel-andekuse roll on siin ja edaspidi väheoluline

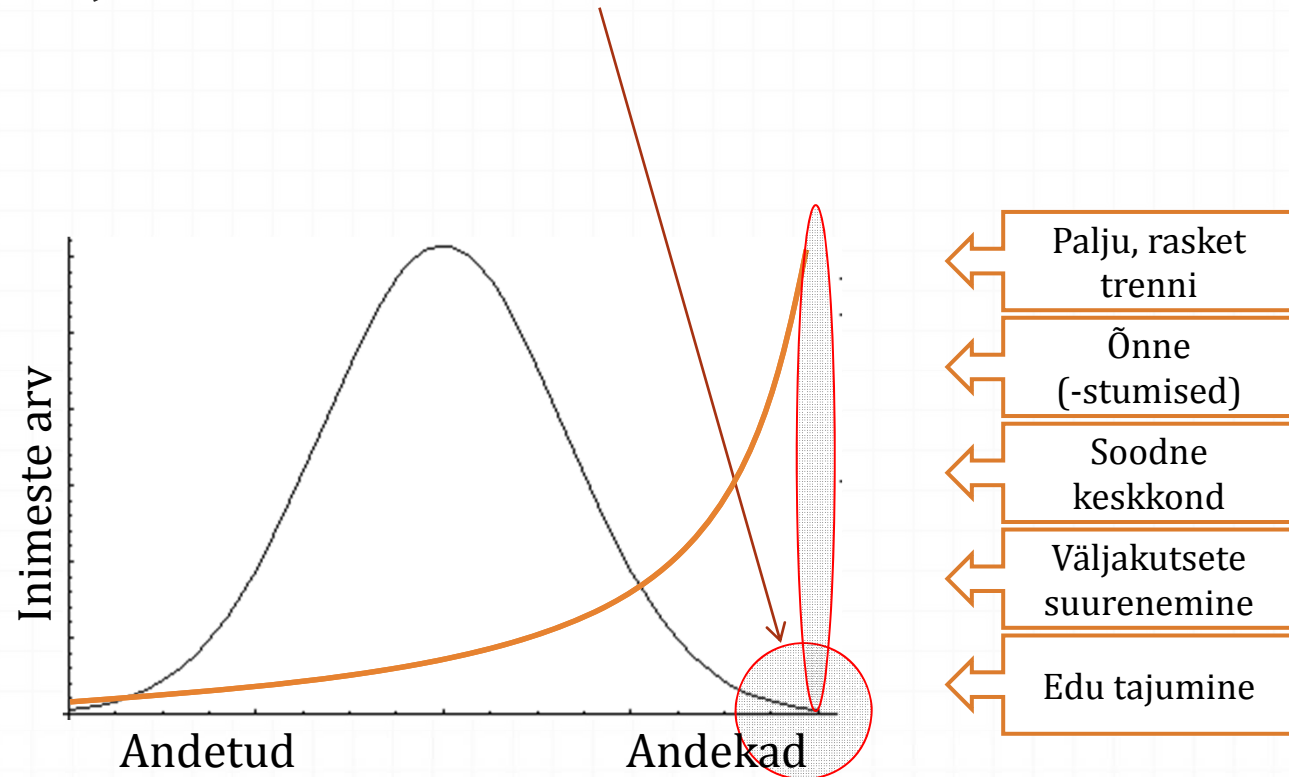
Miks lapsed ei saa harjutada?

(nagu vanasti)

Tänases ühiskondliku arengu ja spordikorralduse kombinatsioonis napib soodsaid juhtumeid. Muutunud väärtused, vähem aega nii lastel kui vanematel, keerulisem elu, spordiväljakud on „värava taga“, treener 0.5 kohaga, sport pole enam sama ...

Näeme valesti!

järelikult otsime valest kohast

(Sportlik) andekus ei ole normaaljaotuv bioloogiliste tunnuste esinemise tõenäosus. Sportlik erakordsus sarnaneb „raamatute müügi“ eksponentsiaalse jaotusega ja selle alusmehhanismidega – edu jaoks peab palju ja järjepidevalt tegelema. Hiljem paistavad kõik edukad andekatena.

Talent on juhusest viljastunud töövimm

„It all comes down to the amount of rehearsal you get, or don't get, ... but you can't do something properly in less time than it takes.,” – Nigel Kennedy

Minge ja jagage tunnustust ...

... vaeva, mitte ande eest!

Ostke juurde paberit ja pliiatseid ...